

सहकार भारती राष्ट्रीय सेवा संघ मोठ्या भाऊचे प्रश्न आणि उत्तर

प्रसंग- सहकार भारती राष्ट्रीय सेवा संघ

दि. २३-०१-२०११, स्थळ -जैन हिल्स, जळगाव

पहले तो माफी चाहूंगा की, बैठकेही बोलू और येभी चाहता हूँ की आप मुझसे प्रश्न पुछे और मैं आपसे बात करू। ये लेक्चर वाली सिस्टीम जो है बहोत दिनोंसे मैंने बंद कर दी। क्योंकि लेक्चर कैसा हुवा ऐसा पुछा तो बहोत अच्छा हुवा ऐसा लोग बोलते है और क्या बोला गया तो कुछ नहीं मालूम होत है। तो उसमे कोई मजा नहीं आता मतलब जैसे, प्रोफेसर लोग बोलते है, वो बोलनेका रहता है तरीका, पर हो सकता है की, एक चार-पाच प्रश्न के रूप मे आपके दिल मे जो भी आज तर की समस्या हो जो सुल्झी ना हो और आपने बहोत कोशीश की इतको उनको पुछा अपने दिल को भी पुछा पर प्रश्न का उत्तर नहीं मिला फिर वह प्रश्न जो है, समस्या जो है, मेरी निजी जीवन की हो, या मेरे बिजनेस की हो, मेरी Industries की हो, Politics की हो, समाज की हो, कोणसी भी हो. अपना जीवन भी एक खुली किताब ही है। और इसी लिये मेरे पास कोई छुपाने वाली बात नहीं है। तो आप कुछ भी सवाल पुछ सकते हो। जो सवाल आपके दिल मे आये पर सवाल ऐसा हो जो एखाद डारुट आपके दिल मे है

वो निकल जाए तो हो सकता है की दो या तीन व्यक्तिही इस सफर में जैसे अपने बयान की और छद्मदृढ्य हो और उनके जीवनसे एक अलग सा भाव पादर हो अगर ऐसा हो पाया तो वह जादा उपयुक्त है। वैसे अपने तो सब मिलते ही रहते है। इधर उधर जानते ही है। अभी इधर उन्होने नितीन ने इतनी बडी पहचान कराके दी है। तो वो सब बात छोडीये। फते की बात तो यह है अगर मै आपके दिल तक पहोप पाऊ और कुछ ऐसे प्रश्न हो जिनके उत्तर मै दे पाऊ तो मै समझता हु की वह जादा किंमती बात है। तो जल्दी जल्दी महिलाए और बहने और पुरुष भाईयोमे इदृश्र्दृढ्यदृढ्यदृढ्य लगनी चाहीये की एक ये पुछे तो एक आप पुछे जिसमे शुरू किजीए कोण शुरूवात करेगे। हा एस।

प्रश्न:- अभी आपका जो र्ख्ख्दृढ्यदृढ्य दृढ्यदृढ्य है। अनुभूती च्छ्णदृढ्य इसके पिछे आपकी क्या घ्ण्ण्दृढ्यदृढ्य है।

भाऊ:- बहुत अच्छा सवाल है। देखो भाई मुझे हिंदी में बोलना है या मराठी में बोलू या अन्ग्रेजी में बोलू जो भी आपको अच्छा लगेगा आप सब महाराष्ट्रीय ही हो ना? तो फिर मराठी में बोलू या नहीं, मराठी तो नजदिक होनी चाहिए या नहीं है? तर मग आपण मराठीतच बोलू. म्हणजे सगळे. तुमच्या माहितीसाठी ५ इथ त्द इथ्थ घ्ण्ण्दृढ्यदृढ्य श्चददृढ्यदृढ्य. और सबसे जादा तो ५ इद्र्दृढ्यत् त्द ग्दृढ्यदृढ्यत् श्चददृढ्यदृढ्य, उदृढ्यदृढ्यदृढ्यत्. तो राजस्थान तो आप नहीं जायेंगे सारे, राजस्थानी नहीं समझेंगे। परंतू मराठीत आपण बोलूया, अनुभूती सारख अभियान आपण का सुरू केल? आपल्याल आचर्य वाटेल की या शाळेसाठी, ही शाळा फक्त ५ वी ते १२ वी साठीच आहे आणि एक रेसिडेंसियल आहे. त्यावर आपले ५० कोटी रूपये त्दृढ्यदृढ्यदृढ्य आहे. ५० कोटी रूपये लावून शाळा बांधायची हो अब्यवहाराशी व्यवहार आहे. अस शरद पवार येवून मला म्हणाले, ”भवरलालजी तुम्ही मारवाडी आहात की दुसरे कोणी आहात“? तर म्हटल “साहेब, आधीच्या आयुष्या मध्ये तर दुसरा कोणी होतो आणि इथे मारवाडी असुन सुध्दा मारवाड्यासारखा वागू शकलो नाही, याबद्दल मला कुठे रिग्रेट नाही“. तर मी त्याना शाळा पाहण्याच सांगितल तर ते म्हणाले “भवरलालजी शाळा काय बघायची हो?“ मी म्हटल “चला आता आलो आहोत तर शाळा बघून घेऊ“. साहजीकच आहे त्या माणसाकडे जवळ जवळ सत्तर हजार विद्यार्थी कॉलेज मध्ये, स्कूल मध्ये अशा ज्या संस्था आहे त्याचे ते अध्यक्ष आहे. त्यामुळे त्यांना सगळच माहीत आहे.

त्यांनी स्वतः एक मोठा शैक्षणिक संकूल त्या बारामतीला आणि त्या आजुबाजूला उभा केला आहे. पुण्यात आहे, सगळ्या ठिकाणी आहे. हा माणूस शाळा काय बघणार? गेला फिरायला, त्यांनी फिरून एक प्रश्न विचारला “ भवरलालजी तुम्हाला खर्च किती आला?” आणि मग मी उत्तर दिले त्यांना की हा खर्च असा आला. म्हणाले “एवढे होऊन गेल ५० कोटी मध्ये सगळ”, म्हटले हो “नाही म्हणे हे इंदूरदण्डदण्डदण्डदण्डदण्ड ज्या पद्धतीचे आहे त्याला कमीत कमी दोन हजार स्क्वेअर फुट लागायला पाहिजे आणि तुम्ही म्हणता साठेचार लाख स्क्वेअर फुटाचे बांधकाम आहे आणि एक दगड आला आहे आन्ध्र प्रदेशवरून, दुसरा दगड आला आहे राजस्थानवरून, तिसरा दगड आला आहे मध्यप्रदेश मधून आणि चौथा दगड आला आहे महाराष्ट्रातून आणि म्हणाले तुम्ही कस हे सगळे केले. तेव्हा याला दोन हजार पेक्षा कमी तर खर्च येणार नाही”. म्हणजे त्यांच्या हिशोबाप्रमाणे ९० कोटी रुपये लागायला पाहिजे होत ५० च लागले. तर म्हटले साहेब “त्याच कारण अस आहे की, मी स्वतः इथे खुप खपलो. नऊ महिन्यापर्यंत मी दुसरे कुठलेच काम केले नाही, साधा हेअर कट जरी मारायचा असला तरी हाजामाला इथेच बोलविले आणि इथे बसून ही शाळा निर्माण केली”. तर ती का निर्माण केली हा आता यांचा प्रश्न आहे? शाळा अशी आहे. तीन कारणे, तीन परंपरे आहेत. खर म्हणजे तीन उद्देश आहेत आणि का निर्माण केली याच एकच कारण आहे. माझ्या जीवनात मी जे काही करू शकलो, मी जिथे आज आहे, ते केवळ शिक्षणामुळेच आहे. म्हणजे लक्ष्मी मुळे माणूस मोठा होण आणि सरस्वती मुळे माणूस मोठा होण किंवा शक्यतोवर दोघांचा संगम करून शक्यतोवर या सगळ्या वेगवेगळ्या गोष्टी आहेत. समाजामध्ये लक्ष्मी पुत्राला मान सन्मान नाही अस नाही अशातला भाग नाही खर म्हणजे, बहुतांशी आपल्यामध्ये आपण बघाल तर तेच आहे की ज्याच्याजवळ पैसा आहे, त्याला आपण चांगले मानतो आणि ज्याच्याकडे शिक्षण आहे, विद्वता आहे अशा लोकांना तेवढासा काही भाव मिळत नाही.

पण जर आपण या दोघांना एकत्र ठेऊ शकलो तर मात्र ते आहे. जर मी माझ्या आयुष्या मध्ये काहीही पैसा नसतांना १९६२-१९६३ मध्ये सात हजाररुपयांनी सुरुवात केली आणि आज आता एक गोष्टीची आठवण आली, म्हणून सांगतो फार मजेशीर गोष्ट आहे आणि इथे आपले हे रायसोनी बसले आहे ना त्यांचा बहीनचा. एक वेळेस मी एका पंगतीमध्ये बसलो होतो लग्नात, तर मी ती मुलगी बघितली, बघितल्या नंतर माझ्या जवळ जे बसले होते ते वाकडीचे गृहस्थ होते. मी विचारले “ही मुलगी कुणाची

आहे?“ तर त्यांनी सांगितल की “ भाईचंदर्जीची आहे तळेगावचे“. मग ठिक आहे, मी त्यांना तिथेच सांगितल की, “त्यांना विचारा माझ्या भावासाठी हे स्थळ जमण्यासारख असल तर चांगल“. तर त्यानंतर मला कळल की ह्या सगळ्या भावांची मिटींग झाली आणि त्या मिटींग मध्ये असा प्रश्न उपस्थित करण्यात आला की “यांच्याजवळ काय आहे, रहायला घर नाही आणि अशा घरी मुलगी कशी देणार?” त्या वेळेला वकील साहेब उत्तमचंदजी रायसोनी होते, वकील साहेब मला जवळून पहात होते. कारण त्यांच्या हाताखाली मी वकीलीची उमेदवारी करत होतो आणि त्यांनी मला जवळून पाहिल होत. तर त्यांनी काय उत्तर द्याव? “तुम्हाला अस वाटत असेल, सर्व भावांना की हा माणूस काय करेल किंवा पुढे हो काय करेल, पण मी तुम्हाला सांगतो फार कमी काळामध्ये हा माणूस पुढे जाईल आणि त्यावेळेला तुम्ही लहान दिसाल“. एवढा मोठा कॉन्फिडन्स आणि त्यांच्या सारख्या माणसाने व्यक्त करण फार मोठी गोष्ट होती.

मला माहीत नव्हत की अस काही घडणार आहे आणि वकील साहेबांनी मला अस अस करत विचारल “भवरलालजी, आम्ही दहा हजार रुपयांच्यावर नाही लावू शकणार“. मी म्हटल “वकील साहेब, मी तुम्हाला पैशाबद्दल काही बोललोच नाही काही, मी तुमच्या पैशावर मोठा होणार नाही, त्यामुळे मी तुम्हाला कधीच सांगणार नाही की एक हजार लावा किंवा दहा हजार लावा. ती मुलगी मला पसंत आहे ती जर माझ्या घरात येऊ शकली, तर मी माझ भाग्य आहे अस समजतो“. तर त्यांनी शेवटी सर्व भावांनी त्यांच्या दुकटी मध्ये आमच्या घरी ती मुलगी दिली. पुढचा इतिहास आहे. त्याच्यात आपण जाणार नाही. परंतु समाजाची धारणा काय आहे? पैसा नसला, स्वतःच घर नसल, तर तुम्ही चांगले आहात किंवा मोठे आहात अस होत नाही आणि मी तेवीस वर्ष भाड्याच्या घरात राहिलो आणि त्या दरम्यान खूप माझा व्यवहार वाढला. बिजनेस वाढला, लाखोरुपये कमविले सुद्धा. पण भाड्याच्या घरात राहून धकत असेल तर स्वतःच घर कशाला करायच हा त्याच्या मागचा उद्देश होता. तर त्या विचाराने प्रवृत्त होऊन मी माझा व्यवसाय करत राहिलो. परत अशी वेळ आली, माझ्या मुलांची लग्न करायची वेळ आली, तेव्हा निदान आता सुन आणायची तर समोरचा माणूस याचा तर विचार करेल ना की स्वतःच घर असाव आणि त्याची मुलगी जाईल तर कुठे राहिल. असा एक त्यांच्यासमोर येईल अस बऱ्याच लोकांनी मला सांगितल. तरी अशोकच्या लग्नापर्यंत मी काही स्वतःच घर काही केल नव्हत. पण एक लहान लहान चाळीपासुन सुरुवात करून तर मी एक बंगल्यापर्यंत पोहचलो होतो आणि त्यांच भाड त्यावेळेला

३३० रूपये होत. माझा मित्रच होता तो आणि हार्ट अट्याक आल्यानंतर वरचढु नये म्हणून मी खालच्या ग्राऊंड फ्लोअरच्या या बंगल्यावर राठोड बंगला त्याच नाव. तर तिथ पोहचलो. तर तिथ पोहचल्यानंतर तो ज्यावेळेला राठोडची बदली झाली, त्या वेळेला त्याने मला सांगितल की, “भाऊ हे घर मी दुसऱ्याला काही देणार नाही”. मी म्हटल की “ब्बा एवढ मोठ घर घ्यायला मजजवळ पैसे नाही. आज म्हणजे अॅव्हेलेबल नाही”. तो म्हणाला “तुम्ही वाटेल तेव्हा घ्या, घर देईल तर तुम्हालाच देईल आणि घ्यायच ठरवील आहे. मी नाशिकला सेटल होणार आहे. त्यामुळे तुम्ह हे ठेवा आणि उद्यापासून आपल भाड बंद आहे आणि तुम्हाला पाहिजे तेव्हा पैसे घ्या आणि किंमतही तुम्हीच ठरवायची आहे”. म्हटल “यार हे फार कठीण काम आहे हे आपल्याशी जमणार नाही. मी आतापर्यंत घरच घेतल नाही, मी कशीकाय किंमत ठरवू त्याच”. नाही नाही म्हणे किंमत तुम्हालाच ठरवावी लागेल. झाल आणि शवटी आम्ही ते घर घेतल.

मित्रांनो सांगायच तात्पर्य फक्त एवढच आहे की केवळ सरस्वतीचा उपासक म्हणून मी आयुष्य भर वाढलो. लक्ष्मी साठी कधीच प्रयत्न केला नाही आणि लक्ष्मी हा काही माझा फोकस नव्हताच. कोणताही व्यवसाय करतांना आपल्याला किती पैसे मिळतील याच्यासाठी कोणताच व्यवसाय केला नाही. आपण याच्यामध्ये जळगावमध्ये एक नंबर होऊ का? आपण याच्यात महाराष्ट्रात एक नंबर होऊ का? आपण याच्यात देशात एक नंबर होऊ का? आणि त्याच्यानंतर आपण जगात एकनंबर होऊ का? अशा पटीने मी या व्यवसायाकडे बघितल आणि वाढतच गेलो, वाढतच गेलो, वाढतच गेलो, प्रामाणिक पणे सगळे उद्योगव्यवसाय केले आणि ज्या वेळेला इथुन सुरुवात करुन, इथ पर्यंत पोहचलो, त्याही वेळेला एक लक्षात घ्या, की हे सगळ कशामुळे होत आहे तर, आपल्या स्वतःच्या बुद्धिमत्तमुळे होत आहे. परीक्षमामुळे होत आहे, प्रामाणिकपणस मुळे होत आहे याची मला जाणिव होती आणि त्या जाणिवेच्या पायी, ठायी मी असा विचार केला की, अस शिक्षण जे मला प्राप्त झाल किंवा मला सुचल तस जर एक दोन-तीनशे मुलांना मिळू शकल तर, जळगावचे दोन-तीनश विद्यार्थी-विद्यार्थिनी, जळगावचे म्हणा किंवा आजुबाजुचे म्हणा किंवा देशातले म्हणा, कारण या शाळेत सगळ्याच ठिकाणचे लोक आहेत. तर किती बर होईल, उद्याचा सशक्त भारत हा यांच्याच हातात जाणार आहे. भविष्य ह्याच्या हातात जाणार आहे. अशी मुल तयार करायची हा विचार माझ्या मनात चमकला आणि या विचारा पोटी या शाळेचा जन्म झाला. या शाळेचे उद्देश काय? शाळेचे उद्देश म्हणजे, एक दृष्ट्यत्दृष्ट्य इदृष्ट्यत्दृष्ट्य दृष्ट्य दृष्ट्यत्दृष्ट्य दृष्ट्यत्दृष्ट्य

इंद्रध्वजद्वय. मी फार अभ्यासानंतर या निर्णयावर पोहचलो आहे. इन्द्रध्वजद्वय पेक्षा एह्यघट्टद्वय इन्द्रध्वजद्वय, कथ्थच्छुघत्तद, सभ्यता किंवा आपल्या जीवनाला कस वळण घाव, यासाठी आपल्याला आवश्यक असा आळसा याला आपण कथ्थध्वजद्वय कल्चर म्हणतो. तर हा जो आपला कथ्थध्वजद्वय ठेवा आहे. सांस्कृतीक ठेवा आहे. हा आपण जपला पाहीजे आणि तो फारच चांगला आहे, जगाच्या तुलनेमध्ये.

अनेक ज्जघ्नघट्टद्वय आणि कथ्थच्छुघत्तद मध्ये आपण जर एक पंधराशे वर्षा पुर्वी गेलात आणि त्या वेळेचा इतिहास पाहिला तर पाच संस्कृती, सभ्यता जगामध्ये नावाजलेल्या होत्या. म्हणजे एक इन्द्रध्वजद्वय, कथ्थच्छुघत्तद, कथ्थच्छुघत्तद, कथ्थच्छुघत्तद, कथ्थच्छुघत्तद, कथ्थच्छुघत्तद आणि कथ्थच्छुघत्तद. त्यांच्या जास्त नसल्या तरी नावारुपाला होत्या. शेवटच्या या दोन या तीन तर निश्चितच मोठ्या होत्या. यापैकी एकही आज शिल्लक नाही. पण भारतीय संस्कृती आजही शिल्लक आहे. तेव्हा याच पालनपोषण आपणच केल पाहिजे. तरच आपल्याला चिरस्थायीपणे सस्टेन बेसिसवर काही तरी काम करता येईल. असा माझा प्रामाणिक समज आहे आणि तो मी या शाळेमध्ये मांडु इच्छितो. यामध्ये कुठलाही धर्म, कुठलाही पक्ष, कुठलाही जात पात वगैरे वगैरे कोणताही इजम याचा काही संबंध नाही. अगदी रॅशनल अभ्यास करुन मी या निर्णयापर्यंत पोहचलेलो आहे की, भारतीय संस्कृतीला धरुन आपण जर वागलो तर आपली पुढची पिढी जी आहे, भावी पिढी जर आहे, तिच्याकडे बघण्याची आपल्याला गरज नाही आणि वडिल कमवितात आणि मुलगा उडवितो अशी परिस्थिती येणार नाही आणि वडिलांना हे बघायच दुर्दैव त्याच्या पदरी पडणार नाही की, त्याने खुप मेहनत केली आणि कमविलेला पैसा किंवा ही लक्ष्मी याने वाटायला लागली अस होणार नाही. त्याला संस्कार आपल्याला देता आले पाहिजे आणि तेही पाश्चिमात्य संस्कार घेण्यापेक्षा आपल्याला त्याला आपल्या देशाचे संस्कार असे देता आले पाहिजे. तर हा एक उद्देश आहे.

मी त्यावर एक झगडुघट्टद्वय दृढ द्रध्वजद्वय हे एक पुस्तकच काढलेल आहे आणि ते झगडुघट्टद्वय दृढ द्रध्वजद्वय आता मराठी आणि हिंदीतही होणार आहे. आता सध्या इंग्रजी मध्ये आहे. मला तीन वर्ष लागली हे पुस्तक काढायला आणि फक्त एकशे पन्नास पान आहे. एकशे पन्नास पान लिहण्यासाठी तीन वर्ष लावणारा माणूस, मग त्यातल प्रत्येक वाक्य, प्रत्येक शब्द हा घासुन पुसून येथे आला आहे आणि त्यामध्ये ही भुमिका मांडली गेली आहे की, माझा काय उद्देश आहे. मग उद्देश आहे की, इन्द्रध्वजद्वय इन्द्रध्वजद्वय इन्द्रध्वजद्वय ला आपण प्रमोट कराव म्हणजे, जेणे करुन

जवळ जवळ पन्नास पानानमध्ये तर ते फार चांगल होईल, त्याच्यामध्ये निर्माण होणारा समाज हा एक सर्व व्यापक असा समाज राहिल आणि त्याच्यामध्ये आपणच मोठे झालो म्हणजे जमत अस होत नाही, इतरांना जर आपण मोठ केल, तर समजा एखादा चढ आहे, तर त्याला वर चढायच आहे हा हेतु असला, तर तुम्ही हळूहळू वर चढणारच आहात ना. तो फार महत्वाचा विषय आहे आणि ते वर चढण्यासाठी आपण ही वर चढतो, हे नक्की होत, जस दोन हातांनी टाळी वाजते एक हाताने वाजत नाही आणि दोन्ही हातांनी वाजवायची ठरली, जमल चपराक घायची ठरली, तर त्याच्या कानफट्टीमध्ये ती बसेल. पण तुमच्या हातालाही काही त्रास होईल. अस नाही होणार की, तुमचा हात सही सलामत तसाच राहिल. कोणतीही वाईट गोष्ट तुम्ही करायच ठरवल तर तस होईल. जर त्याच काहीना काही वाईट होत असेल, तर तुमची काहीना काही वाईट होत आहे. विचारांनी होत आहे, आचाराने होत आहे, उच्चाराने होत आहे, तुम्हाला वाईट सवय लागत आहे. काहीना काही वाईट होत आहे. म्हणजे विचार, उच्चार किंवा आचार याच्यामध्ये तुम्हालाही कुठेतरी चपराक लागते आणि अस घडायच नाही. अस जर तुम्हाला वाटत असेल तर, मग ज्यावेळेला त्यांच्यामध्ये नम्रता ही आपोआप निर्माण होते, तो माणूस झुकतोच कारण तो स्वतःला कृतज्ञ समजतो. एक वेळेच अशीच मजा झाली बहूतांशी डॉक्टर लोक म्हणजे जवळ जवळ ९९ परसेंट समजा माझ्याकडन काहीच पैसा घेत नाही. मी ज्याही वेळेला एक्से करायला जातो किंवा काहीही करायला जातो त्यावेळेला पैसे घेत नाही. मी सगळ्याना सांगत असतो की, अरे बाबांनो तुम्ही असे का करता? एक दिवस अशीच चर्चा झाली.

साधारणता चर्चेला कोणी हजर नाही. भाऊला काय डोक्याला फुकटताप सांगून कोणी बोलत नाही. तर त्या दिवशी मी डॉक्टरांना विचारल की “तुम्ही अस का करतात? मज जवळ पैसा आहे. माझ्या कडून पैसा घेऊन दोन गरीबांचे काम करांन, तुम्ही मला माफ करुन काय करणार आहात? म्हणजे मला ही रॉग सबसिडी, रिवर्स सबसिडी. म्हणजे मोठ्या माणसाकडन लहान माणसाकडे सबसिडी जाते हे काही बरोबर नाही. तुम्ही गरीबाला हे द्या पण माझ्या कडून पैसे घ्या“. डॉक्टरांनी काय म्हणाव की “भाऊ तुम्ही समाजासाठी एवढ करत असतात. आम्हाला जर तुमच्यासाठी काही करायची संधी मिळाली तर, त्यातही आम्ही पैसा बघावा का? म्हणाले आम्ही इतके निच आहोत का?” अरे मी म्हटल “मी समाजासाठी काय करतो, मी तर माझा माझा व्यवसाय

कमी लागत आहे म्हणून, आपला माल कोणीतरी घ्यावा. आपल्याला किव नको आहे. आपल्याला दया नको आहे, आपल्याला आपला अधिकार हवा आहे की, जर मी दोन पैसे मोजत आहे तर मला चांगला प्रोडक्ट मिळाला पाहीजे आणि जिथ तो अधिकार जिथ तुम्ही विश्वासाने त्याला एक जीव टाका. तशी परिस्थिती आपल्याला निर्माण करायची आहे. तशी मुल आणि मुली आपल्याल अनुभूती मध्ये निर्माण करता येतील का? त्याना इत्त घेता आली पाहीजे की आयुष्य हे एकच वेळा मिळणार आहे आणि त्याताही जर मी सांभाळून सांभाळून वागलो, तर चालण्यासारख नाही आहे. काहीतरी मोठ करायच असेल, तर चुकही मोठी करा. त्याच्यामधून मोठा धडा सुद्धा तुम्हाला मिळेल. जो मला मिळाला, परंतू लहान मन करू नका. दृष्टी पायाजवळ ठेऊ नका, लांबची ठेवा. स्वप्न बघायची असतील तर मोठी स्वप्न बघा आणि मोठ मोठीली स्वप्न पुर्ण करण्यासाठी जी काही किंमत मोजायची असेल तर ती किंमत मोजा, रात्रदिवस एक करायचा असेल तर रात्रदिवस एक करा. अठरा तास काम करायचे असेल तर अठरा तास काम करा.

मग कुटूंबाची वाताहात लावा का? तर नाही. माझ्या कुटूंबाची कुठे वाताहात लागली. चार मुल आहेत. चार सुना आहेत. ज़डडू होती. सात-आठ नातु, नाती आहे. सगळ काही आहे. सगळ व्यवस्थित आहे आणि एकही मुलगा कुठे बाहेर गेलेला नाही आहे. आपल्याच इथे काम करून आपलाच व्यवसाय मी जो व्यवसाय करतो आहे. तोच तो पुढे चालवीतो आहे. सगळ व्यवस्थित आहे. म्हणजे कुटूंबाची वाताहात लागली तरच आपण बिजनेस मध्ये ऐवढा वेळ देऊ शकू हे ही खोट आहे. हे क्वदध्ददददददददद अस हे समीकरण आपण बसविलेल आहे आणि या समीकरणाप्रमाणे आपल्याला अस वाटत असत आणि मग घरच्या लक्ष्मीलाही अस वाटायला लागत की, तुम्ही तर आम्हाला काही वेळच देत नाही. अरे वेळ देत नाही म्हणजे, मीच तुझा आहे ना. तुला अस का वाटत माझा वेळ तुला पाहीजे. मीच तुझा आहे ना. माझ्या वेळेची तुला काय वेगळ पाहीजे. काही कारण नाही आणि तुम्हाला याबद्दल जास्त विस्थराने वाचायच असेल तर तुम्ही ती आणि मी मध्ये वाचा. फारच म्हणजे डोक्यावर घेऊन नाचता आहे अस त्या पुस्तकाच आहे. म्हणजे नऊ महिन्यामध्ये त्याच्या दहा आवृत्या निघाल्या. एवढ वाचक जगामध्ये त्याच स्वागत झाल आहे. मराठी साहित्यामध्ये त्याच स्वागत झालेल आहे. तर आपण अशाच पध्दतीने कुटूंब व्यवस्था पाहून सुद्धा, सांभाळून सुद्धा, जो

इथे जैन हिल वर तीन दिवसांचा कॅम्प केला होता आणि त्या कॅम्पमध्ये रात्री अगदी स्वच्छ ग्राऊंडवर म्हणजे नुसते ग्राऊंड. त्यांचे टेंट टाकले आणि टेंट टाकून त्यांना ठेवले. रात्र होती. साप येऊ शकता. इथे काय नाही होऊ शकत. इथे हजार एकर जमीन आहे. सर्प इथे आहेतच म्हणजे वादच नाही. काही ही होऊ शकत. कुणी एखादा वन्य प्राणी येऊ शकतो. रान डुक्कर येऊ शकत. सगळे आहेतच इथे येऊ शकत म्हणजे काय? आपणच मुळात ट्रेस पासर आहोत. अस मला वाटत नेहमी. की ही त्याची जागा आहे. आपणच येऊन त्यांना त्रास देत असतो. ते काही आपल्याला त्रास देत नाही.

आज पर्यंत त्यांनी आपल्याला त्रास ही दिलेला नाही. हा भाग वेगळा आहे. परंतु तिथे त्यांना तीन दिवस ठेवले. कोणी जाणार नाही. कोणी भेटणार नाही. त्यांच्या खायच प्यायच आहे ते, त्यांना तिथे दिल्या गेलेले आहे आणि त्यांना ते स्वतः करून खायच आहे. म्हणजे त्यांनी भाजी केली पाहिजे, त्यांनी भाकरी केली पाहिजे, मग त्यांनी ते स्वतः खाल्ले पाहिजे मग जशा खायच्या असतील. मी तीन दिवस तिथे येणार नाही. तीन दिवस तुमचे हे फक्त दोन अधिकारी आहेत आणि ते कॅम्प वाले आणि ते तुमची केअर घेतील. ह्या बोलीवर ज्याला यायच असेल त्याने या आणि सगळे आले. कॅम्प झाला फार व्यवस्थित कॅम्प झाला. त्याच्या नंतर त्यांना तिथून काढून त्यांना परत एका डोंगरावर चढायला लावले आणि तिथून परत आणले आणि तो कॅम्प संपला. मग सांगायच तात्पर्य ऐवढेच की, बिजनेस मध्ये आपण रिस्क तर घेता तर, आपण जीवनामध्ये आता पासून रिस्क घ्यायला सुरुवात केली तर, बिजनेस मध्ये घेण आपल्याला सोपे पडेल. एखाद्या व्यवसायमध्ये किंवा एखाद्या फॅक्टरी मध्ये किंवा कोणत्याही बाबतीमध्ये जर, आपल्याला रिस्क घ्यायची असेल तर, त्याची सवय लागली पाहिजे आणि ती इथून लागते. मग त्या प्रमाणे त्याला रिस्क घेता आले पाहिजे. समाजाला बरोबर ठेवता आले पाहिजे. आपले बरे कशात आहे याचा विचार करण्यापेक्षा इतरांचे बरे कशात आहे याचा विचार करून तो वागला पाहिजे. अशा पद्धतीने एक अनटायटन्ट अंतर्पूर्ण तयार व्हावा, एक उद्योजक तयार व्हायला हवा. मग तो कुठे ही गेला आणि त्याने काहीही करायच ठरविले तर, तो फेल जाणार नाही ह्या विश्वासाने त्याने पदार्पण केले पाहिजे. असे विद्यार्थी निर्माण करावेत या साठी या तीन कारणांसाठी अनुभूतीची स्थापना झाली.

मला अस वाटत उत्तर थोडे लांबचे झाले. परंतु त्याच्यात इतरही विषय असल्यामुळे

तिथ होईल. नाश्ता त्यांनी घरून आणायचा आहे. नाश्ता त्यांना तिथ करण्याची व्यवस्था राहिल आणि सगळा त्यांचा अभ्यास तिथेच करून घ्यायचा त्याच दप्तर ठेऊन घ्यायच. त्याला घरी बिलकुल काही ताप नका म्हणजे, तुम्ही त्याला टि. व्ही दाखविणार असाल तर, तुम्ही फ्रि पाहीजे. टि.व्ही. दाखवावा अस मला मुळीच वाटत नाही, मुळीच वाटत नाही. पण दाखविणार असाल तर माझ्या नाईलाज आहे. तर त्या विद्यार्थ्यांना अशी एक शाळा आपण म्हणजे मिडल क्लास आणि हायर क्लास साठी ती एक शाळा आहे. जी श्रीमंताची मुल आहे किंवा मुल खरच जास्ती हूशार आहे त्यांच्यासाठी आपली अनुभूती आहे.

जे रेसिडेंसीयल आहे जे ॲफोर्ड करू शकता, एकच मुलगा असला तर तुम्हाला त्याला सोडावस वाटतच नाही, कस वाटेल आई-वडिलांना दोघांना मिळून एक असतो. म्हणजे तो निम्माच असतो आणि आज काल अशीच एक-एक दोन-दोन अशीच प्रथा आहे. आज काल चार मुल म्हटल तर गेले कामातुन म्हणजे माणस गेली कामातुन आणि बायाही गेल्या कामातुन अशी परिस्थिती आहे. तेव्हा एक मुलगा असला मग नाही. आपण त्याला ॲफोर्ड करू शकतो आणि रेसिडेंसीयल शाळेत टाकू शकाल. पण टाकू नाही शकाल तर संस्कारांची जी गोष्ट मी तुम्हाला सांगितली, ती होत नाही. कम्युनिटी फिल्डिंगची म्हणजे जी लागते म्हणजे, सगळ मिळून आपल्याला एक करात आल पाहीजे.

तेही इथे होऊ शकत नाही या शाळानमध्ये. कारण आम्ही त्यांना सोडल्यानंतर आम्ही त्यांना जे शिकवीतो, त्याच्या विपरीत तुम्ही त्याला जगायला लावतात. म्हणजे आम्ही त्यांना सांगितल की चॉकलेट देऊ नका तर पहिली गोष्ट तुम्ही तो आल्यानंतर शाळेतून तुम्ही त्याला चॉकलेट देणार. आम्ही या अनुभूतीच्या कॅम्प मध्ये कुठेही टि.व्ही. लावलेला नाही. आम्हाला पाहीजे तरच त्यांना दर शनिवारी एक फिल्म दाखवितो आणि तेही चोजन फिल्म असते की त्यांन ते बघून काही त्रास होणार नाही. तर अशा रितीने आम्ही करत असता, तर त्याच्या उलट नेमक पालक प्रेमा पोटी करत असतात आणि त्यामुळे आम्ही जे करतो एकीकडे एअरकंडीशन चालु आहे आणि एकीकडे भट्टी चालु आहे. त्याच्यात एकीकडे म्हणजे समाजच भट्टी मध्ये आहे म्हणजे मी तुम्हाला सांगतो आहे अस नाही.

सगळ्या समाजाच हे आहे आणि त्यांच्यामुळे मला अस वाटत की संस्काराचे जे

मला वाटत हे दिवस मला परत पहायला मिळाले. कारण ती पेरण जी होती, जस ज्या वेळेला धरणीमध्ये दाने टाकतो, त्या वेळेला आपल्याला माहीत नसत की, त्यातुन काय निघेल. पण धरणी नेहमी एक बिजाच्या पोटी तुम्हाला हजारो दाणे देत असते, देतेच. त्याच पध्दतीने तुम्ही पेरणी करत राहीलात आता आजचा विचार करा, खर म्हणजे मला इथे येण फारच कठीण होत. मी आता तासभर झोपलो. एवढा मी थकलो होतो. साळेतीन तास सकाळ पासून बोलतो आहे. एक तास चाललो आहे. साळेचार तास झाल्यानंतर ७५ व्या किंवा ७४ व्या वर्षी साळेचार तास झाल्यानंतर, आता परत कुठतरी जाऊन बोलण जीवावर येत, खरच जीवावर येत. तरी आलो. कशासाठी आलो? काय स्वार्थ आहे? स्वार्थ आहे.

समाजामध्ये कुठे काही चांगल होत असेल, तर त्याला मदत करावी, केलीच पाहीजे. हा त्यामागचा स्वार्थ आहे आणि आपण नाही करणार तर कोण करणार आहे, समाजामध्ये असे लोकही कमी आहेत. तर या कमी लोकांपैकी एक आपण आहोत. याची जाणीव ठेऊन, स्वार्थाला बाजूला ठेऊन, आपल्याला याच्यात काय मिळणार आहे, याचा विचार न करता, जर आपण देत राहीलो, तरच त्याचा उपयोग होणार आहे आणि तरच काहीतरी ग्दग्य द्दग्यदुदुदुदुदुदुदु काम आपण करू शकाल अस मला वाटत. ग्दग्यदुदुदुदुदुदुदु तुमचा जो क्लब आहे त्याला माझ्या शुभेच्छा.